

Szlak Historyczny Miasta

Sulejówek

Przewodnik dla turystów

Przystanek 02

Sulejówek

Kopiec Współtwórców Niepodległej

Pomnik Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego

Kopiec usypany został z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Sulejówka w 1988 r. jako kamień węgielny Enklawy Historycznej Miasta dla upamiętnienia 70. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Zlokalizowany został w miejscu, które od 2002 r. nosi nazwę Skwer Niepodległości, stanowiąc wrota do Enklawy oraz kompleksu Muzeum Józefa Piłsudskiego. Upamiętniający pięciu polityków Kopiec Współtwórców Niepodległej stał na granicy drogi wojewódzkiej nr 638, a w 2009 r. przesunięty został w głąb Skweru. Po-

11 listopada – Narodowe Święto Niepodległości w Sulejówku

Pomnik Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego

mnik Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego wzniesiony został jako uzupełnienie Kopca w 2010 r. Obrazuje znaczenie pobytu w Sulejówku w życiu jego Pierwszego Obywatela – wartości rodzinne, odpoczynek po trudach wojennych i politycznych, skromność zwykłego mieszkańca. Pomnik wzniosł Miejski Komitet Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa z dobrowolnych wpłat mieszkańców oraz organizacji, instytucji i przedsiębiorców. Projekt „Lekcja historii” wybrano w otwartym konkursie. Artysta rzeźbiarz Karol Badyňa obok zadumane go Józefa Piłsudskiego usadowił na ławce jego córki, symbolizujące polskie dzieci. Trzymająca lalkę starsza Wanda została lekarką, a model szybowca w rękach młodszej Jadwigi nawiązuje do jej wojennej służby w Wielkiej Brytanii, gdzie pilotowała bojowe samoloty w służbie pomocniczej Królewskich Sił Powietrznych. Na Skwerze Niepodległości mieszkańcy Sulejówka corocznie 11 listopada obchodzą uroczyste Narodowe Święto Niepodległości, a 13 czerwca inaugurują Święto Miasta – Dzień Marszałka.

Przystanek 03

Sulejówek

Ognisko Helin

Centrum Szkoleniowe Ośrodka Rozwoju Edukacji

Ognisko Helin

Zakupienie przez Ignacego Jana i Helenę Paderewskich w 1919 r. parceli Willa Białynia w Sulejówku zapoczątkowało wartościową inwestycję. Żona premiera działała społecznie, była przewodniczącą Polskiego Czerwonego Krzyża. W 1928 r. mieszkający już w Szwajcarii państwo Paderewscy ofiarowali nieruchomość w Sulejówku – nazwaną Ognisko Helin dla upamiętnienia Heleny – stowarzyszeniu Pomoc dla Inteligencji. Jego celem było łagodzenie trudów życia osobom starszym i samotnym. Roz-

Ignacy Jan i Helena Paderewscy w Szwajcarii

budowane i wzbogacone o kaplicę Ognisko Helin zostało oddane i poświęcone w 1932 r. Po śmierci w 1934 r. żony Ignacy Jan Paderewski nadal wspierał jego działalność ze Szwajcarii. W czasie wojny obiekt znalazł się w zamkniętej dzielnicy niemieckiej. Umieszczono w nim wykonujący zadania dla frontu wschodniego tajny ośrodek szkoleniowo-wywiadowczy Abwehry, noszący kryptonim Stab Walli. Po wojnie Pomoc dla Inteligencji została zlikwidowana, a obiekt przejęło w 1947 r. Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. W 1953 r. zrezygnowało z jego użytkowania i Ognisko Helin trafiło w ręce Ministerstwa Oświaty. Od tego czasu zmieniający nazwę ośrodek szkoleniowy użytkowany jest przez ten resort. Po zmianie ustroju i odrodzeniu się w 1990 r. samorządu władze Sulejówka starały się o przejęcie Ogniska Helin, ale nieruchomość pozostała w ręku skarbu państwa. Od 1988 r. stanowi fragment Enklawy Historycznej Miasta. Poświęcona Ignacemu Janowi Paderewskiemu tablica zawiera jego przesłanie: „Życie me w całości Ojczyźnie poświęciłem”.

Przystanek 04 Sulejówek

Willa Bzów Muzeum Józefa Piłsudskiego

*Marsz patrolowy z Sulejówka
do Belwederu*

Na parceli Willa Bzów wzniesiony został około 1920 r. budynek mieszkalny, który przyjął nazwę od nieruchomości. Budynek stał się adiutanturą i wartownią, w której kwaterowali oficerowie 7 Pułku Ułanów Lubelskich z Mińska Mazowieckiego, pełniący ochotniczą służbę przy dworku Józefa Piłsudskiego. W 1932 r. Willę Bzów kupiła Fundacja Oficerskich Domów Wypoczyn-

*Willa Bzów,
Fot. Zygmunt Fit*

kowych dla Upamiętnienia Dziesięciolecia Niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej. W czasie drugiej wojny światowej Willa Bzów była fragmentem tajnego ośrodka szkoleniowo-wywiadowczego Abwehry, którego główna siedziba mieściła się w Ognisku Helin. Po wojnie oficerską fundację zlikwidowano, a w Willi Bzów umieszczono przychodnię zdrowia. Nieruchomość przejęta została przez skarb państwa wyrokiem sądowym w 1970 r., jednocześnie z przejęciem sąsiedniej nieruchomości należącej do rodziny Piłsudskich. W 1988 r. zespół willowy obejmujący Willę Bzów z przylegającym terenem wpisany został do państwowego rejestru zabytków oraz został fragmentem Enklawy Historycznej Miasta. W 1990 r. nieruchomość stała się samorządową własnością Sulejówka. W 2010 r. miasto przeniosło przychodnię zdrowia i wydzierzało budynek Fundacji Rodziny Józefa Piłsudskiego. Obecnie Willa Bzów stanowi część kompleksu Muzeum Józefa Piłsudskiego. Zgodnie z uchwalonym w 2011 r. przez Radę Ministrów programem wieloletnim, do 2017 r. w jej sąsiedztwie ma zostać wzniesiony nowoczesny budynek wystawienniczo-edukacyjny, będący częścią kompleksu Muzeum Józefa Piłsudskiego.

Przystanek 05 Sulejówek

Drewniak Muzeum Józefa Piłsudskiego

Mieszkający od 1920 r. w Dworku Siedziba państwo Jędrzej i Zofia Moraczewscy zaproponowali Aleksandrze Szczerbińskiej zakupienie sąsiedniej nieruchomości z drewnianym domkiem. Przyszła małżonka Józefa Piłsudskiego na początku 1921 r. kupiła dwie parcele o hipotecznych nazwach Willa Milusin i Willa Otradno. Na porośniętej sosnowym lasiem posesji znajdowały się także zabudowania gospodarcze, studnia, kilka drzewek owocowych oraz niewielka pasieka. Drewniak nie miał urządzeń sanitarnych i ogrzewania, dlatego państwo Piłsudscy z córkami spędzali

*Józef i Aleksandra Piłsudscy
z córkami Wandą i Jadwigą*

w nim okres od wiosny do wczesnej jesieni, a na zimę wracali do Warszawy. Po zamieszkaniu Marszałka z rodziną w 1923 r. na stałe w Dworku Milusin, Drewniak pełnił funkcję mieszkania służbowego i gościnnego. Podczas drugiej wojny światowej schronili się w nim mieszkańcy Sulejówka, przymusowo wysiedleni z budynków w dzielnicy niemieckiej – w tym Jędrzej Moraczewski, który zginął w Drewniaku w 1944 r. podczas przechodzenia frontu, odłamka pocisku armatniego. Po wojnie budynek zasiedlili lokatorzy komunalni. W 1970 r. nieruchomość została przejęta wyrokiem sądowym przez skarb państwa. Zespół willowy obejmujący Drewniak wraz z terenem wpisany został w 1988 r. do państwowego rejestru zabytków oraz stał się fragmentem Enklawy Historycznej Miasta. W 1990 r. nieruchomość została samorządową własnością Sulejówka. W 2009 r. miasto zwróciło budynek Fundacji Rodziny Józefa Piłsudskiego. Obecnie Drewniak stanowi część kompleksu Muzeum Józefa Piłsudskiego.

Drewniak

Przystanek 06

Sulejówek

Dworek Milusin

Muzeum Józefa Piłsudskiego

Dworek Milusin

W imieniu Komitetu Żołnierza Polskiego generałowie Tadeusz Rozwadowski i Jakub Krzemieński 13 czerwca 1923 r. przekazali Józefowi i Aleksandrze Piłsudskim klucze do Milusina. Obecnie 13 czerwca jest Świętem Miasta Sulejówek – Dniem Marszałka. „Samotnik z Sulejówka” mieszkał z rodziną w Dworku Milusin do zamachu majowego w 1926 r., a później przyjeżdżał. Budynek przetrwał wojnę w dzielnicy niemieckiej, otaczającej tajny ośrodek Abwehry w Ognisku Helin. Po wojnie osoby z rodziny Józefa Piłsudskiego zostały w 1947 r. wysiedlone, wyposażenie wywiozło wojsko, a Milusin zajęła ambasada ZSRR. W 1956 r. umieszczono w nim przedszkole. Nieruchomość została przejęta w 1970 r. wyrokiem sądowym przez skarb państwa. W 1988 r. zespół willowy obejmujący Dworek Milusin wpisany został do państwowego rejestru zabytków oraz stał się fragmentem Enklawy Historycznej Miasta. W 1990 r. nieruchomość została samorządową własnością Sulejówka. W 2000 r. miasto przeniosło przedszkole i zwróciło budynek Fundacji Rodziny Józefa Piłsudskiego. Dworek Milusin jest głównym obiektem kompleksu Muzeum Józefa Piłsudskiego.

Życzenia imieninowe dla Józefa Piłsudskiego od żołnierzy

Dworek na parceli Willa Milusin wzniesiony został według projektu arch. Kazimierza Skórewicza. Przy wejściu wmurowane są tablice: „Pierwszemu Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu, Naczelnemu Wodzowi swemu, dom ten wznosił w roku 1923 żołnierz Niepodległej Polski” oraz „Słońce wolnej Ojczyzny niech opromieni radośnie ściany tego domu i życie ukochanego Wodza po najdłuższe bohaterskie lata”.

Przystanek 07

Sulejówek

Dworek Siedziba

Dworek Siedziba

Wzniesiony w 1911 r. Dworek Siedziba kupił w 1920 r. małżeństwo wybitnych działaczy niepodległościowych i społecznych – Jędrzej i Zofia Moraczewscy. Inżynier komunikacji Jędrzej Moraczewski jeszcze w okresie zaborów był posłem do parlamentu austriackiego, a w latach 1914–1917 służył w Legionach. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości brygadier Józef Piłsudski właśnie temu sprawnemu organizatorowi powierzył stanowisko premiera, które Jędrzej Moraczewski zajmował przez dwa miesiące na przełomie lat 1918/1919.

Jędrzej i Zofia Moraczewscy oraz dzieci: Kazimierz, Adam i Wanda

W okresie II Rzeczypospolitej był posłem, zajmował stanowiska rządowe i państwowe. Jako aktywny mieszkaniec utworzył Stowarzyszenie Przyjaciół Sulejówka. To jego staraniem utworzona została w 1939 r. gmina Sulejówek. W okresie niemieckiej okupacji małżonkowie Moraczewscy zostali wysiedleni z Dworku Siedziba i mieszkali w pobliskim Drewniak. Tam Jędrzej Moraczewski zginął w 1944 r. podczas przechodzenia frontu, odłamka pocisku armatniego. Zofia Moraczewska była jedną z ośmiu kobiet, które jako pierwsze w polskich dziejach uzyskały w 1919 r. mandat poselski. Jedną z sal w budynku Sejmu otrzymała w 2014 r. jej imię, jako aktywnej posłanki działającej na rzecz równouprawnienia płci. Po wojnie Zofia Moraczewska pielęgnowała pamięć męża, mieszkając w ich domu do śmierci w 1958 r. Dzieci państwa Moraczewskich – Kazimierz, Adam i Wanda – zginęły tragicznie w służbie dla Polski. Dworek Siedziba stanowi fragment Enklawy Historycznej Miasta, od 1987 r. wpisany jest do państwowego rejestru zabytków.

Przystanek 08 Sulejówek

Willa Ułanka Miejska Biblioteka Publiczna

*Zdjęcie lotnicze gminy
Sulejówek z 1944 r.*

Budynek ukończony w 1934 r. reprezentuje typowe dla Sulejówka budownictwo willowe. Po wojnie przejęty został przez skarb państwa, od 1990 r. stał się własnością samorządową, a obecnie jest siedzibą Miejskiej Biblioteki Publicznej. Placówka założona w 1950 r. zmieniała kilka razy lokalizację. W pobliżu Willi Ułanka, w domu po drugiej stronie ul. Wrońskiego pod numerem 6, mieścił się w latach 1962–1980

pierwszy Urząd Miasta Sulejówek, a później biblioteka. Ta część miasta jest najstarszym zamieszkiwanym jego rejonem. Od XV wieku w pobliżu przebiegał Stary Trakt, prowadzący z Warszawy przez Grochów, Zieloną, Sulejówek, Okuniew i Stanisławów do Węgrowa, a dalej na Litwę. Jego pozostałością jest droga czołgowa na poligonie. Osadnictwo zapoczątkowała karczma z kilkoma domami. Pochodząca od imienia Sulej nazwa stopniowo się zmieniała: Sulewo, Sulygewo, Suleiewo, Suleiówek, w XIX wieku przyjęła pisownię Sulejówek. W 1526 r. w spisie miejscowości Mazowsza, wcielanego przez króla Zygmunta I Starego do Korony, Sulewo wystąpiło jako folwark w dobrach cześnika czerskiego Stanisława Okunia. Po trzecim rozbiore Polski w 1795 r. Suleiewo znalazło się w zaborze austriackim. Warszawa należała do zaboru pruskiego, a graniczne komory celne znajdowały się w Okuniewie i Zielonej. Od 1809 r. Suleiówek trafił na krótko do formalnie niepodległego Księstwa Warszawskiego. Po klęsce Napoleona znalazł się od 1815 r. w Królestwie Polskim i zaborze rosyjskim, w którym pozostał do odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r.

Willa Ułanka

Przystanek 09 Sulejówek

Poligon Wojskowy Zespół Szkół nr 2 im. Stefana Czarnieckiego

*Zespół Szkół nr 2
im. Stefana Czarnieckiego*

Rembertowski poligon artyleryjski utworzony został przez władze carskie w 1888 r. między prowadzącymi z Warszawy liniami kolejowymi – przez Terespol do Moskwy i przez Białystok do Petersburga. Następstwem tej decyzji było wysiedlenie kilku miejscowości oraz zmiana układu drogowego. W rejonie Sulejówka wytyczony został nowy szlak z Rembertowa do Okuniewa, obecnie to droga wojewódzka nr 637. Poligon zajął odcinek Starego Traktu z Zielonej do Okuniewa, którego pozostałością jest leśna droga czołgowa, obecnie stanowiąca północną granicę miasta. Obiekty wojskowe w Sulejówku wzniesione zostały po wojnie. W 1953 r. zlokalizowano Poligon Naukowo-Badawczy Sprzętu Pancernego i Motoryzacji, przekształcony od 1965 r. w Wojskowy Instytut Techniki Pancernej i Samochodowej. Utworzeniu jednostki towarzyszyła budowa osiedla mieszkaniowego, którego pierwsze bloki stanęły w 1951 r. Centralnym obiektem był Klub

Garnizonowy z kinem „Wostok”. Przez cztery dekady osiedle miało najlepszą w mieście infrastrukturę, klub stanowił centrum życia kulturalnego Sulejówka, a instytut był największym zakładem pracy. W 1971 r. na przekazanej przez wojsko działce wzniesiona została nowa siedziba Szkoły Podstawowej nr 2, która otrzymała imię Stefana Czarnieckiego i sztandar, obecnie zaś razem z Gimnazjum nr 3 tworzy Zespół Szkół nr 2. Wojsko jeszcze dwie działki przekazało na ważne obiekty miasta: w 1997 r. w głębi poligonu oddana została Oczyszczalnia Ścieków, a od 2010 r. realizowana jest Stacja Uzdatniania Wody II.

*Ćwiczenia z użyciem napalmu
na poligonie w Sulejówku*

Przystanek 10 Sulejówek

Wille z epoki II Rzeczypospolitej

Na terenie miasta blisko sto budynków objętych jest wojewódzką ewidencją zabytków. W czasach zaboru rosyjskiego dominowała w Sulejówku zabudowa drewniana z końca wieku XIX i początków XX. Nieliczne domy murowane zamieszkałe były przez carskich oficerów, stanowiących załogę utworzonego w 1888 r. rembertowskiego poligonu artyleryjskiego. Po odzyskaniu przez Polskę w 1918 r. niepodległości Sulejówek stał się modną miejscowością podwarszawską. Zachęceni obecnością wybitnych polityków

II Rzeczypospolitej, zamożni mieszkańcy Warszawy kupowali nieruchomości i budowali willowe rezydencje. Ze względów komunikacyjnych lokalizowane one były w pobliżu przystanku kolejowego Sulejówek. Otaczały je rozległe ogrody, w późniejszych latach parcelowane na mniejsze działki budowlane. Drugą wojnę światową willowa zabudowa Sulejówka przetrwała. Po wojnie wszystkie większe obiekty objęte zostały przez władze PRL przymusowym kwaterunkiem, wprowadzeni zostali lokatorzy komunalni. Obecnie przedwojenne domy w większości pozostają w rękach prywatnych, niektóre stanowią natomiast mieszkaniowe zasoby komunalne. Przykładami willi z epoki II Rzeczypospolitej są dwa nieodległe od siebie budynki: należący do miasta dom przy ul. Poniatowskiego 8 oraz znajdujący się po drugiej stronie tej ulicy dom prywatny, z adresem od ul. 15 Sierpnia. Wzniesione w latach 1920–1921 mają ciekawe bryły, z charakterystycznymi wieżyczkami zwieńczonymi glorietaami. Ich architektura urozmaicona została przez ganki, arkady i balustrady.

Wizerunek przedwojennego Sulejówka tworzyły takie rezydencje

Przystanek 11 Sulejówek

Zgromadzenie Sióstr Wspomożycielek Dusz Czyścących Dom Generalny

Zgromadzenie założone zostało w 1889 r. w Zakroczymiu z inicjatywy Bł. Honorata Koźmińskiego. W pierwszym okresie bezhabitowe Zgromadzenie Sióstr Wspomożycielek Dusz Czyścących działało pod egidą Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego Terejzjana. Jego obecność w Sulejówku datuje się od 1932 r., kiedy dwie siostry otrzymały w testamencie dużą działkę. W 1934 r. wzniesiony został na niej Dom Generalny. Księża z Warszawy odprowadzali w kaplicy w niedziele i święta nabożeństwa, w których uczestniczyli oko-

Sakrament pokuty pod gołym niebem koło Domu Generalnego

Zgromadzenie Sióstr
Wspomożycielek Dusz Czyścących

liczni wierni. Zachodnia część miasta od 1939 r. należała do nowej parafii erygowanej w Cechówce. Drugą wojnę światową dom Zgromadzenia Sióstr Wspomożycielek Dusz Czyścących przetrwał bez zniszczeń. W 1958 r. na wniosek mieszkańców rozrastającego się Sulejówka władze kościelne erygowały przy Domu Generalnym filię parafii w Cechówce – rektorat prowadzący pełną działalność duszpasterską. Przez prawie dwie dekady siostry udostępniały w niedziele i święta swoją skromną siedzibę wiernym. Nabożeństwa odprowadzane były pod gołym niebem przy kaplicy, a w zimie – w wielkiej ciasnocie wewnątrz. Ta dodatkowa służba sióstr dla mieszkańców Sulejówka trwała do 1976 r., gdy erygowana została parafia pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła i poświęcono jej dolny kościół. Zgromadzenie w 1985 r. rozbudowało Dom Generalny i skupiło się na posłudze duchowej oraz działalności społecznej, przede wszystkim na rzecz osób starszych, samotnych i cierpiących. Do Sulejówka powrócił też nowicjat.

Przystanek 12 Sulejówek

Miejski Obiekt Sportowy

Stadion na Gliniankach

Pierwszy klub sportowy na terenie obecnego miasta założony został w Cechówce pod nazwą Nadzieja. W 1924 r. przekształcił się w Koło Młodzieży Miłośnianka, jego boisko znajdowało się na Gliniankach. Uprawiano także kolarstwo, siatkówkę, koszykówkę i boks. Po wojnie reaktywowana Miłośnianka przystąpiła do zrzeszenia kolejarskiego i przyjęła nazwę Kolejarsz Miłosna. W drugiej części miasta działała Mazovia Sulejówek, należąca do Ludowych Zespołów Sportowych. W 1957 r. nastąpiła fuzja i powstał Ludowy Klub Sportowy Victoria Sulejówek. Sekcją wiodącą zawsze była piłka nożna, ale prowadzone były w różnych latach: siatkówka, koszykówka, tenis, podnoszenie ciężarów, szachy, zapasy, kul-

turystyka. Klub nie miał siedziby, piłkarze grali na boisku przy Liceum Ogólnokształcącym. Od połowy lat siedemdziesiątych Victoria wróciła na Glinianki. Długo trwała budowa boiska z bieżnią lekkoatletyczną, w 1981 r. ukończony został pawilon, który stał się siedzibą klubu. W 1995 r. do nazwy dodano jeden człon i od tej pory istnieje Miejski Ludowy Klub Sportowy Victoria Sulejówek. W 2005 r. przy wsparciu przedsiębiorców klub przebudował boiska. Po powierzeniu Polsce organizacji finałów EURO 2012 władze miasta na miejscu boisk wzniosły nowy stadion, sfinansowany z budżetu Sulejówka. Miejski Obiekt Sportowy otwarty został w 2010 r., a jego spłacanie potrwa do 2020 r. W czasie EURO 2012 trenowała na nim grająca w polskiej grupie reprezentacja Rosji. Stadion na bieżąco użytkowany jest przez klub Victoria.

Miłośnianka (jasne koszulki) po meczu na Gliniankach w 1924 r.

Przystanek 13 Sulejówek

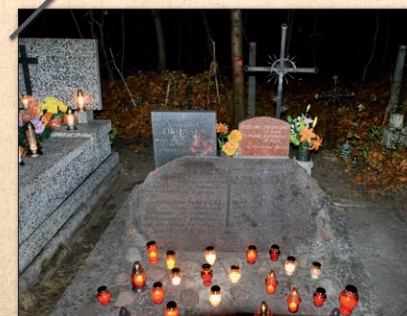
Pomnik Ofiar II Wojny Światowej

Inicjatywa wzniesienia Pomnika Ofiar II Wojny Światowej dojrzała w Sulejówku w 1969 r., w trzydziestą rocznicę jej wybuchu. Projekt wykonał artysta rzeźbiarz Marian Kurjata. Wysiłkiem zawiązanego przez kombatanatów społecznego komitetu, wspartego finansowo przez budżet miasta, strzelisty obelisk ze sprowadzonego z Szydłowca piaskowca został wzniesiony i odsłonięty w 1971 r. Jego lokalizacja na tradycyjnej granicy Sulejówka i Miłosny podkreśla wspólnotę wojennych losów obu głównych części miasta. Pomnik upamiętnił ofiary zbrodniczej pacyfikacji lud-

ności Długiej Szlacheckiej, Zorzy, Cechówki i Miłosny, dokonanej przez niemiecki Wehrmacht 15 września 1939 r. Wymordowano wtedy łącznie prawie sto osób, stałych mieszkańców tych miejscowości oraz nieznaną z nazwisk uchodźców. Pomnik stał się także symbolem wojennej ofiary innych mieszkańców gminy Sulejówek: żołnierzy broniących Ojczyzny we wrześniu 1939 r.; obywateli narodowości żydowskiej, którzy mieszkali głównie w Cechówce w liczbie około tysiąca i ulegli całkowitej zagładzie w niemieckich obozach śmierci; oficerów z Sulejówka, którzy trafili do radzieckich łagrów i zostali wymordowani na nieludzkiej ziemi; żołnierzy Armii Krajowej i innych oddziałów konspiracyjnych działających w Sulejówku i okolicach; harcerzy „Szarych Szeregów” uczestniczących w Powstaniu Warszawskim; żołnierzy z gminy Sulejówek walczących na wszystkich wojennych frontach Wschodu i Zachodu. Od 2002 r. działka, na której stoi Pomnik, nazywa się Skwerem Pamięci.

Grób ofiar zbrodni wojennej Wehrmachtu z 15 września 1939 r.

Przystanek 14

Sulejówek-Miłosna

Ochotnicza Straż Pożarna

Ochotnicza Straż Pożarna

Straż założona została w 1925 r. z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Cechówki. Pierwszą siedzibą Ochotniczej Straży Pożarnej było pomieszczenie pralni, później strażacy przenieśli się do szopy. Pierwszy sprzęt zakupiono ze składek mieszkańców w 1926 r. – sikawka otrzymała nazwę „Zbawienny”, a dwa beczkowozы: „Zbawienny” i „Niezawodny”. W 1929 r. ukończona została remiza, co umożliwiło założenie orkiestry dętej. Od 1934 r. funkcjonował oddział konny do przewozu sprzętu. W 1938 r. społeczeństwo ufundowało Ochotniczej Straży Pożarnej sztandar. Jej rozwój przerwał wybuch wojny – w czasie dokonanej przez niemiecki Wehrmacht zbrodniczej pacyfikacji Cechówki spłonęła remiza razem

z wyposażeniem straży i orkiestry. Podczas okupacji strażacy działali w ograniczonym zakresie. Po wojnie Ochotnicza Straż Pożarna wznowiła działalność, w 1946 r. położono kamień węgielny pod budowę strażnicy w obecnym miejscu. Pierwszy samochód strażacy kupili i adaptowali w 1947 r. Strażnica powiększana była wraz ze zdobywaniem nowego sprzętu. W 1956 r. w sali widowiskowej otwarte zostało kino „Grażyna”. Znacząca rozbudowa strażnicy zrealizowana została w 1981 r. Po kilku wcześniejszych próbach, w 1999 r. reaktywowano orkiestrę, która przyjęła nazwę Akord. Ochotnicza Straż Pożarna obecnie dysponuje pięcioma dobrze wyposażonymi samochodami, przeznaczonymi do akcji nie tylko przy pożarach, lecz wszelkich interwencji. Zachowując charakter ochotniczy, jest jednostką krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego.

Pierwsi druhowie Ochotniczej Straży Pożarnej w 1926 r.

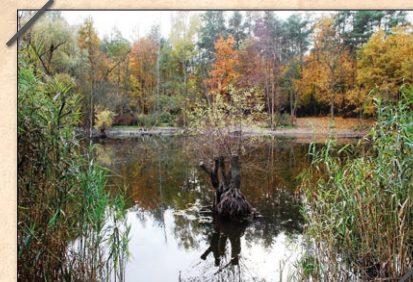

Przystanek 15

Sulejówek-Miłosna

Park Glinianki

Miejskie Przedszkole nr 2

Park Glinianki, staw Kozak

Przemysłowe wykorzystywanie Glinianek zaczęło się po zbudowaniu w 1866 r. linii kolejowej i stacji Miłosna. Na ich terenie znajdowały się płytko położone pokłady gliny dobrej jakości. Mieszkający w Okuniewie właściciele wybudowali cegielnię z wysokim ceramicznym kominem. Robotnicy początkowo formowali cegły ręcznie, później wkroczyła mechanizacja. Glinę z dalszych wyrobisk przewożono wózkami po prowizorycznych torach. Cegła po wypaleniu była jeszcze suszona na składowisku przez słońce i wiatr, a następnie transportowana do stacji kolejowej. Przy

cegielni zbudowano drewniany dom dla robotników, później obmurowany i obecnie należący wciąż do mieszkaniowych zasobów komunalnych. W miejscach wyrobisk tworzyły się naturalne stawy. Po wyczerpaniu się surowca i rozebraniu cegielni teren Glinianek pozostał otwarty, a stawy mieszkańcy i przyjezdni letnicy wykorzystywali rekreacyjnie. W różnych miejscach istniały także boiska sportowe. Po drugiej wojnie światowej władze gminy Sulejówek zainicjowały w 1948 r. społeczną akcję zalesienia Glinianek przez mieszkańców i młodzież szkolną. Na dawnym terenie cegielni zbudowane zostało w 1973 r. osiedle pracowników służb drogowych. Obok stanęło w 1982 r. Miejskie Przedszkole nr 2, które w 2014 r. otrzymało nowy budynek. Od połowy lat siedemdziesiątych na południowym skraju Glinianek urządzono nowe boiska sportowe, a w 2010 r. na ich miejscu wzniesiony został Miejski Obiekt Sportowy. Glinianki mają status parku z przeznaczeniem rekreacyjno-sportowym.

Cegielnia istniejąca na Gliniankach w XIX wieku

Przystanek 16 Sulejówek-Miłosna

Komunikacja tramwajowa

*Do i od stacji kolejowej przewoził
pasażerów tramwaj konny*

Droga Żelazna Warszawsko-Terespolska miała przebiegać koło Okuniewa, ale spółka kolejowa nie mogła tak poprowadzić torów i wykonała zakręt linii, lokalizując w 1866 r. stację na gruntach wsi Miłosna. Okuniew znalazł się na uboczu linii kolejowej, co zahamowało jego rozwój. W związku z tym pod koniec XIX wieku gmina wybudowała od stacji Miłosna do Okuniewa kolejkę wąskotorową, której wagoniki ciągnęły konie. Taka komunikacja była popularna w miejscowościach wzdłuż linii kolejowych, podobna kolejka od stacji jeżdżyła

w późniejszych latach m.in. w Rembertowie. Pojedynczy tor w Cechówce ułożony został na głównej ulicy Tramwajowej, która prowadziła na północ, a następnie skręcała skośnie w lewo. Właśnie ten odcinek zachował pamiątkową nazwę, część główna zmieniała ją natomiast kilkakrotnie, obecnie to ul. Armii Krajowej. Kolejka przewoziła towary, a od 1898 r. także pasażerów w wagonie tramwajowym – stąd nazwa ulicy. Konny tramwaj zawracał na pętach przy stacji kolejowej oraz w Okuniewie. Tor rozebrany został w czasie pierwszej wojny światowej przez wycofujące się w 1915 r. wojska rosyjskie. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. połączenie tramwajowe do Okuniewa nie zostało odbudowane. Podstawowym środkiem komunikacji ze stacji w Miłosni do okolicznych miejscowości stały się dorożki konne. Po drugiej wojnie światowej wraz z rozwojem motoryzacji ich rolę przejęły autobusy Państwowej Komunikacji Samochodowej. Obecnie w przewozach pasażerskich dominują linie prywatne.

Plac zabaw przy ul. Tramwajowej

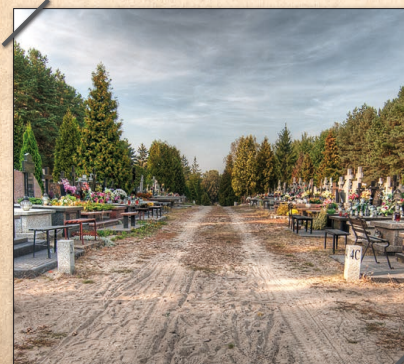

Przystanek 17 Sulejówek-Miłosna

Cmentarz Parafii pw. Przemienienia Pańskiego

W wieku XIX i na początku XX, gdy mieszkańcy Cechówki należeli do parafii w Długiej Kościelnej i Okuniewie – zmarli grzebani byli również na cmentarzach w tych miejscowościach. Nowa parafia pw. Przemienienia Pańskiego w Cechówce, erygowana w 1939 r. tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej, urządziła własny cmentarz. Pierwszymi pochówkami było złożenie, często tylko w prześcieradłach bez trumien, ofiar zbrodniczej pacyfikacji mieszkańców Długiej Szlacheckiej, Zo-

Główna aleja cmentarza

*Grób Nieznanych Żołnierzy,
którzy polegli w 1939 r.*

rzy, Cechówki i Miłosny, dokonanej przez niemiecki Wehrmacht 15 września 1939 r. Odnawianie tych najstarszych mogił finansowane jest ze zbiorów pieniędzy przeprowadzanych corocznie w dniu Wszystkich Świętych. W czasie wojny swoją zbiorową kwaterę zapoczątkowało Zgromadzenie Sióstr Wspomożycielek Duszy Czyścących. Po wojnie w centralnej części cmentarza urządzony został Grób Nieznanych Żołnierzy, w którym złożono prochy poległych żołnierzy Wołyńskiej Brygady Kawalerii i innych jednostek. Byli oni tymczasowo pochowani bez dokumentów i znaków rozpoznawczych w pojedynczych grobach na szlaku walk obronnych w stronę Warszawy, skąd ich prochy ekshumowano w 1946 r. Po przebudowie w 1991 r. zbiorowa mogiła otrzymała napis: „Grób Nieznanych Żołnierzy, którzy oddali życie we wrześniu 1939 r. broniąc niepodległości i honoru Żołnierza Polskiego”. Do końca lat siedemdziesiątych XX wieku na cmentarzu parafii w Miłosni grzebani byli także zmarli mieszkańcy z zachodniej części miasta Sulejówek, która nie miała czynnego własnego cmentarza.

Przystanek 18

Sulejówek-Miłosna

Kościół pw. Przemienienia Pańskiego

*Kościół
pw. Przemienienia Pańskiego*

Cechówka w wieku XIX i początkach XX należała do gminy Okuniew, a jej mieszkańcy do parafii w Długiej Kościelnej i Okuniewie. W 1928 r. zrodziła się myśl wzniesienia kościoła na działce w centrum Cechówki, wydzielonej przez właścicieli dóbr okuniewskich. Projekt wykonał inż. arch. Konstanty Jakimowicz, budowa ruszyła w 1934 r. Świątynię sfinansowali parafianie, którzy ofiarowali także tysiące godzin pracy. Pierwsze nabożeństwo w surowym kościele odprawione zostało w 1936 r. Parafia pw. Przemienienia Pańskiego erygowana została w 1939 r. przed wybuchem drugiej wojny światowej. W nowym kościele żegnane były ofiary

dokonanej przez niemiecki Wehrmacht 15 września 1939 r. zbrodniczej pacyfikacji mieszkańców Długiej Szlacheckiej, Zorzy, Cechówki i Miłosny. Ich tragiczną śmierć upamiętnia tablica wmurowana w 1999 r. Po wojnie w nawie intronizowana została w 1948 r. pochodząca z XVII wieku słynąca łaskami kopia obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, pierwotnie znajdująca się na Podlasiu. W następnych latach trwały prace wykończeniowe świątyni, która w 1950 r. wzbogaciła się o dzwony, w 1959 r. otrzymała organy, a w 1970 r. została otynkowana. Kościół konsekrował w 1972 r. prymas Polski kardynał Stefan Wyszyński. Od 1982 r. budowany był dom parafialny, poświęcony w 1989 r. Nowym obiektem przy świątyni jest grotka Matki Bożej z Guadalupe. W 2012 r. kościół został odnowiony z wykorzystaniem dofinansowania z funduszu ochrony środowiska. Dom parafialny stał się ośrodkiem działalności kulturalnej.

*Budowa kościoła w Cechówce
rozpoczęła się w 1934 r.*

Przystanek 19

Sulejówek-Miłosna

Szkoła Podstawowa nr 3 im. Marszałka Józefa Piłsudskiego

*Szkoła Podstawowa nr 3
im. Marszałka Józefa Piłsudskiego*

*Budowa szkoły w Cechówce
rozpoczęła się w 1925 r.*

Oznaczona numerem 3 szkoła jest najstarsza na terenie miasta. Powstała z inicjatywy mieszkańców Cechówki w 1920 r. Początkowo mieściła się w jednej izbie prywatnego domu. Inicjatywa wzniesienia nowego budynku zrodziła się w 1924 r. Mieszkańcy przystąpili do zbierania pieniędzy. Wielką darowiznę 1000 zł przekazał Józef Piłsudski, będący wtedy stałym mieszkańcem Sulejówka. Projekt wykonali nieodpłatnie studenci architektury Politechniki Warszawskiej. Budowę rozpoczęto w 1925 r., a w 1927 r. budynek został oddany do

użytku. W 1933 r. Szkoła Powszechna w Cechówce otrzymała imię Marszałka Józefa Piłsudskiego oraz sztandar. Podczas działań wojennych w 1939 r. i w 1944 r. w budynku funkcjonował szpital. W okresie okupacji niemieccy nauczyciele prowadzili tajne nauczanie. Po wojnie szkoła wznowiła działalność, ale władze PRL pozbawiły ją imienia i skonfiskowały sztandar. Budynek szybko stał się zbyt ciasny. Otwarta niedaleko w 1966 r. nowa szkoła otrzymała numer 2, a dotychczasowa stała się Szkołą Podstawową nr 1 w Miłosnie. Po ujednoliceniu od 1972 r. nazewnictwa w całym mieście przypadł jej numer 3. Od 1987 r. trwała rozbudowa szkoły, która funkcjonowała w lokalach zastępczych. Razem z oddaniem w 1991 r. wyremontowanego budynku Szkoła Podstawowa nr 3 wróciła do imienia Marszałka Józefa Piłsudskiego i otrzymała nowy sztandar. Trwająca etapami rozbudowa ukończona została w 1996 r. Społeczność szkolna w 1998 r. wystawiła pomnik Józefa Piłsudskiego, zaprojektowany na podstawie zdjęcia Marszałka z Sulejówka.

Przystanek 20

Sulejówek-Miłosna

Domy drewniane i wille Miłosny

Gimnazjum nr 2
im. Janusza Korczaka

Nazwa Miłosna przeniesiona została z nazwy wsi przy Trakcie Brzeskim, która pochodziła od imienia Miłosz i stopniowo ewoluowała: Miłosina, Miłosnia, Miłosna aż do Miłosny. Na gruntach tej wsi zbudowana została w 1866 r. stacja kolejowa Miłosna. W XX wieku dla odróżnienia miejscowości wieś przy Trakcie Brzeskim przyjęła nazwę Stara Miłosna, a koło stacji Miłosna powstało nowe osiedle Cechówka, nazwane od czynności znakowania (cechowania) drewna budowlanego. Należało do gminy Okuniew, a od 1939 r. do nowo utworzonej gminy Sulejówek. Po drugiej wojnie światowej Cechówka w 1954 r. przyjęła od stacji ujednoliconą nazwę Miłosna. W jej zabudowie powstającej pod koniec

W latach 1920-1927 w tym budynku mieściła się szkoła w Cechówce

XIX wieku i na początku XX dominowały domy drewniane, reprezentujące popularny w okolicach Warszawy styl nadświdrzański. Charakteryzował się on lekkością konstrukcji budynków oraz bogato zdobionymi werandami i przedsionkami. Po odzyskaniu w 1918 r. przez Polskę niepodległości powstawały w Cechówce domy murowane w stylu dworcowym lub willowym. Miały mansardowe lub dwuspadowe dachy oraz ganki, balkony i kolumny. Budynek szkolny z czasów powojennych reprezentuje typową architekturę oświatową. Otwarty został w 1966 r. jako nowa Szkoła Podstawowa nr 2 w Miłosnie, która po ujednoliceniu w 1972 r. nazewnictwa w całym mieście otrzymała numer 4. W 1986 r. szkoła przyjęła imię Janusza Korczaka i sztandar. Po reformie oświaty od 1999 r. w budynku mieści się Gimnazjum nr 2 dla uczniów z Miłosny, które przejęło patronat Janusza Korczaka.

Dom reprezentujący styl nadświdrzański w Miłosnie

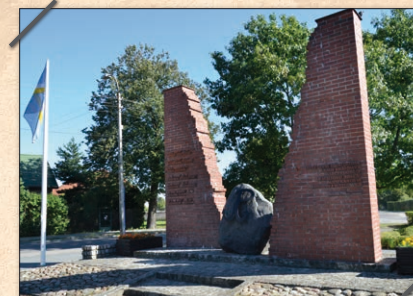
Przystanek 21

Sulejówek-Miłosna

Pomnik Poległych Żołnierzy Armii Krajowej Harcerskiego Batalionu „Zośka”

W przełomowym dla Polski 1989 r., gdy przypadała 45 rocznica Powstania Warszawskiego, kombatancki z Sulejówka postanowili upamiętnić swoich kolegów – harcerzy, którzy walczyli w czasie drugiej wojny światowej z niemieckim okupantem poległ w akcjach konspiracyjnych „Szarych Szeregów” oraz na powstańczym szlaku bojowym legendarnego Harcerskiego Batalionu „Zośka”. Był to jeden z niewielu oddziałów Armii Krajowej zbiorowo odznaczonych za męstwo żołnierzy Orderem Virtuti Militari. Na terenie miasta jego tradycje

Czołg Pantera zdobyty przez żołnierzy Batalionu „Zośka”

Pomnik Poległych Żołnierzy Armii Krajowej Harcerskiego Batalionu „Zośka”

pielęguje Hufiec ZHP Sulejówek, noszący od 1977 r. imię Batalionu „Zośka” oraz szczytający się sztandarem ufundowanym przez żołnierzy oddziału. W 1989 r. początkowo myślano o tablicy, ale stopniowo dojrzała inicjatywa wzniesienia większego pomnika na skwerze w centrum Miłosny. Społeczny komitet sfinansował patriotyczną inwestycję ze składek mieszkańców, uzupełnionych wkładem pracy własnej kombatanatów i harcerzy oraz dotacją z budżetu miasta. Projekt wyłoniony został w konkursie dla studentów architektury Politechniki Warszawskiej, który wygrał Paweł Wróblewski. Głaz ofiarowali górnicy drążący tunele metra w warszawskiej dzielnicy Mokotów, gdzie w 1944 r. toczyły się ciężkie walki powstańcze. Pomnik odsłonięty w 1990 r. symbolizuje jedność obu części miasta – pięciu młodych bohaterów mieszkało w Miłosnie, a dwóch w Sulejówku. Każdego 1 sierpnia o godzinie 17 mieszkańcy uroczystie obchodzą przed pomnikiem na Skwerze Powstańców Warszawy rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego.

Przystanki 22, 23Sulejówek-Miłosna,
Sulejówek**Stacja kolejowa
Sulejówek-Miłosna****Przystanek kolejowy
Sulejówek**

Drogę Żelazną Warszawsko-Terespolską wybudowała w latach 1865–1867 spółka założona przez Leopolda Kronenberga. Odcinek z Dworca Terespolskiego (obecnie to Warszawa Wschodnia) do Siedlec uruchomiony został w 1866 r. Spółka nie mogła poprowadzić torów koło Okuniewa i wykonała zakręt linii, lokalizując stację na gruntach wsi Miłosna (obecnie to Stara Miłosna przy Trakcie Brzeskim). Zabudowania stacji Miłosna znajdowały się po południowej stronie torów. Nowa miejscowość

rozwijająca się przy linii kolejowej nazwana została Cechówką, od znakowania (cechowania) drewna. Przystanek w Sulejówku zbudowany został w 1910 r. przede wszystkim dla wygody carskich oficerów, stanowiących załogę utworzonego w 1888 r. rembertowskiego poligonu artyleryjskiego. Stacja Miłosna wyposażona była w wieżę ciśnieni, do której wodę czerpano ze zbiornika zwanego do dzisiaj Kolejniakiem. W 1937 r. linię do Mińska Mazowieckiego zelektryfikowano, co wiązało się z przebudową peronów na wysokie. Rozpięte zostały oryginalne wiaty, Miłosna wyposażona została w podstawę zasilającą oraz nastawnię sterującą ruchem, a Sulejówek otrzymał stylowy budynek poczekalni z kasą biletową. W 1944 r. wycofujące się wojska niemieckie zniszczyły linię, odbudowa ukończona została w 1948 r. W Miłosnie po północnej stronie torów wzniesiono nowy budynek stacji, która później otrzymała nazwę Sulejówek-Miłosna. Kolejna przebudowa linii sfinansowana została w latach 1998–2000 za pieniądze z Unii Europejskiej, wysokie perony zastąpiono niższymi.

**Pierwsza stacja
kolejowa Miłosna****Pierwszy przystanek
kolejowy Sulejówek****Przystanek 24**

Sulejówek

**Willa Dewajtis
Urząd Miasta****Urząd Miasta**

Okazały budynek wzniesiony został w 1920 r. Nazwa Willa Dewajtis nawiązuje do dębu z tytułu książki Marii Rodziewiczówny. Przed drugą wojną światową był to dom mieszkalny, po wojnie zachował tę funkcję, ale objęty został przymusowym kwaterunkiem. Budynek kupiło miasto, po stopniowym wykwaterowaniu lokatorów oraz remoncie do Willi Dewajtis przeniesiono w 1980 r. Urząd Miasta Sulejówek. W 2014 r. budynek wpisany został do państwowego rejestru zabytków. Od

pięciu wieków Sulejówek związany jest ściśle z Warszawą, ale jego przynależność administracyjna się zmieniała. Od 1538 r. należał do dóbr Okuniewa. Po odzyskaniu przez Polskę w 1918 r. niepodległości gminę Okuniew włączono do powiatu warszawskiego. Tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej, 1 kwietnia 1939 r. z części gmin Okuniew oraz Wawer utworzona została gmina Sulejówek. Po wojnie 1 lipca 1952 r. gminę włączono jako dzielnicę Sulejówek do miejsko-uzdrowiskowego powiatu Otwock. 1 stycznia 1958 r. został on przekształcony w powiat otwocki, a dzielnica stała się osiedlem Sulejówek. 18 lipca 1962 r. osiedle uzyskało status miasta Sulejówek. W związku ze zlikwidowaniem od 1 czerwca 1975 r. powiatów miasto znalazło się w województwie stołecznym warszawskim. Po odtworzeniu powiatów od 1 stycznia 1999 r. Sulejówek włączony został do powiatu mińskiego, z krótką przerwą w 2002 r., gdy zgodnie z wolą mieszkańców miasto przeniesione zostało do powiatu warszawskiego, zlikwidowanego jednak przez nową ustawę regulującą ustrój Warszawy.

**Minister Bronisław Komorowski
przekazał miastu sztandar
11 listopada 2000 r.**

Przystanek 25

Sulejówek

Izba Pamięci Rodziny Grabskich

Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. Ignacego Jana Paderewskiego

Stanisław Grabski w historii Polski jest mniej znany od brata Władysława, ale dla dziejów Sulejówka to postać znacząca. Profesor ekonomii i polityk podczas drugiej wojny światowej został, po śmierci Ignacego Jana Paderewskiego, przewodniczącym Rady Narodowej, czyli parlamentu na emigracji. Po wojnie jako jeden z niewielu polityków powrócił z Londynu i został wiceprzewodniczącym Krajowej Rady Narodowej. Na podstawie dokumentu repatriacyjnego

Stanisław i Zofia Grabscy

Izba Pamięci Rodziny Grabskich

otrzymał w Sulejówku majątek skonfiskowany Karolowi Albrechtowi. Jedną z działek przekazał w 1947 r. na potrzeby szkolne i sprowadził poniemiecki barak, który stał się siedzibą gimnazjum i liceum. Stanisław Grabski zmarł w 1949 r. Jego małżonka Zofia oraz córki Anna i Stanisława Grabskie w 1954 r. przekazały na potrzeby szkolne sąsiadującą z barakiem wielką działkę. Umożliwiło to wzniesienie długo oczekiwanego przez mieszkańców Sulejówka nowego budynku szkolnego. Trwająca od 1957 r. budowa finansowana była przez państwo, ale koordynowana przez komitet społeczny. Gmach oddany w 1961 r. pomieścił Liceum Ogólnokształcące nr 52 (numeracja wojewódzka) oraz Szkołę Podstawową nr 2, która w 1971 r. wyprowadziła się do samodzielnego budynku. Placówka licealna przekształcona została w Zespół Szkół, który w 1984 r. otrzymał imię Ignacego Jana Paderewskiego i sztandar. Po kolejnych zmianach w systemie oświaty obecnie jest to Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych. W wygospodarowanych pomieszczeniach otwarta została w 2013 r. Izba Pamięci Rodziny Grabskich.

Przystanek 26

Sulejówek

Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia

*Kościół p.w.
Najświętszej
Maryi Panny
Matki Kościoła*

Mieszkańcy Sulejówka starali się o wzniesienie kościoła przez długie lata. Od 1958 r. uczestniczyli w nabożeństwach w kaplicy Zgromadzenia Sióstr Wspomożycielek Dusz Czyścicowych. Po długim odmawianiu zgody na budowę, władze PRL wydały ją w 1971 r. Projekt kościoła wykonał prof. arch. Władysław Pierńkowski, budowa ruszyła w 1973 r. Świątynię sfinansowali sami parafianie, którzy ofiarowali także tysiące godzin pracy. Parafia pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła erygowana zo-

stała w 1976 r. przez prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego, który poświęcił dolną część kościoła. Całą świątynię ukończoną w 1983 r. konsekrował prymas Polski kardynał Józef Glemp. W 1995 r. w dolnej kaplicy intronizowany został pochodzący z XVII wieku obraz Matki Bożej Pocieszenia, ukoronowany w 1998 r. Jeden z największych w diecezji warszawsko-praskiej kościół został w 2003 r. siedzibą dekanatu Sulejówek. Działają w nim m.in. wspólnoty Ruchu Światło-Życie oraz Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży. Poza funkcjami duszpasterskimi świątynia jest ośrodkiem wychowania patriotycznego i krzewienia idei niepodległości Polski. Wmurowane zostały w niej tablice upamiętniające: Józefa Piłsudskiego, budowniczego kościoła ks. Wacława Korysia, oficerów z Sulejówka zamordowanych w 1940 r. w Katyniu oraz ofiary katastrofy smoleńskiej z 2010 r. Miasto właśnie w tym kościele przyjęło w 2000 r. swój sztandar. W 2014 r. przed wejściem stanęły pomniki Św. Jana Pawła II oraz kardynała Stefana Wyszyńskiego.

By czas nie zaćmił i niepamięć – Katyń 1940 r. i Smoleńsk 2010 r.

Przystanek 27 Sulejówek

Szkoła-Pomnik Józefa Piłsudskiego Miejskie Przedszkole nr 1

*W budynku szkoły parafowany
został akt kapitulacji Warszawy*

Uczniowie z Sulejówka od 1920 r. chodzili do szkoły w odległej Cechówce. W 1934 r. komitet społeczny rozpoczął na parceli Marsówka budowę nowego budynku szkolnego, finansowanego przez mieszkańców przy niewielkim wsparciu państwa. Pierwsza część została uroczystie otwarta w 1937 r. Szkoła Powszechna w Sulejówku otrzymała imię Pierwszego Marszałka Pol-

Miejskie Przedszkole nr 1

ski Józefa Piłsudskiego oraz sztandar. Położona blisko Dworku Milusin stała się Szkołą-Pomnikiem, na jej elewacji umieszczono napis „Jestem z wami – Józef Piłsudski”. Po wybuchu drugiej wojny światowej w szkole stacjonował sztab Wehrmachtu i tutaj 27 września 1939 r. gen. dyw. Tadeusz Kutrzeba parafował akt kapitulacji Warszawy. Podczas okupacji budynek znalazł się w dzielnicy niemieckiej, otaczającej tajny ośrodek Abwehry mieszczący się w Ognisku Helin. Po wojnie szkoła wznowiła działalność, ale w 1948 r. władze PRL pozbawiły ją imienia, skonfiskowały sztandar i zerwały napis. Budynek nie został ukończony zgodnie z projektem i stał się za mały dla rosnącej liczby uczniów. W 1968 r. w czynnie społecznym zbudowana została świetlica, obecnie mieszcząca Miejski Dom Kultury. W latach 1977–1990 szkoła utraciła samodzielność. Po jej odzyskaniu jako Szkoła Podstawowa nr 1 wróciła w 1992 r. do imienia Pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego i otrzymała nowy sztandar. W 1998 r. przeniosła się do nowego gmachu, a do Szkoły-Pomnika po rozbudowie przeniesione zostało w 2000 r. Miejskie Przedszkole nr 1. Na elewację wrócił historyczny napis.

Przystanek 28 Sulejówek

Park im. Mariana Jonkajtysa Zespół Szkół nr 1

Park towarzyszący Zespołowi Szkół nr 1 nosi od 2009 r. imię Mariana Jonkajtysa, który mieszkał w sąsiadującym z nim domu. Ten reżyser, aktor, poeta i plastyk przeszedł w dzieciństwie gehennę wywieżenia w 1940 r. z całą rodziną do Kazachstanu. Po latach działając w Związku Sybiraków stał się piewcą martyrologii Polaków na nieludzkiej ziemi. W Sulejówku jako społecznik i osoba publicznego zaufania miał duży wkład w przemiany ustrojowe od 1989 r. oraz odrodzenie się samorządu terytorialnego. Zmarł w 2004 r., pocho-

*Polskie rodziny wywiezione
w 1940 r. do Kazachstanu*

Zespół Szkół nr 1

wany został na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach. Budowa nowego gmachu szkolnego dojrzewała przez wiele lat. Po utworzeniu w 1988 r. Enklawy Historycznej Miasta na wielkiej działce koło parku planowano wzniesienie przedszkola, co pozwoliłoby zwolnić dla celów muzealnych Dworek Milusin. Później władze samorządowe przyjęły lepsze rozwiązanie – działka przeznaczona została na wielką szkołę, a Miejskie Przedszkole nr 1 przeniesione zostało do zwolnionego dawnego budynku Szkoły-Pomnika Józefa Piłsudskiego. Rozpoczęta w 1996 r. budowa sfinansowana została przez budżet miasta przy wsparciu państwa. Ukończony gmach uroczystie przekazano w 1998 r. Szkole Podstawowej nr 1 im. Pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego. Po zmianach w systemie oświaty umieszczone zostało w nim w 1999 r. także Gimnazjum nr 1, a cała placówka stała się Zespołem Szkół nr 1. Marszałek traktowany jest jako patron zespołu. W 2002 r. szkolny kompleks uzupełniła największa w mieście hala sportowa.

Przystanek 29 Sulejówek-Żurawka

Dawna gromada Żurawka

Druga, po Sulewie, najstarsza miejscowość na terenie obecnego miasta Sulejówek. Żurawka występowała na mapach już w XVIII wieku, także pod nazwą Żurawia lub Żorawia. Była należącym do dóbr Długa Kościelna folwarkiem, kupionym w 1829 r. przez właścicieli dóbr Miłosna przy Trakcie Brzeskim (obecnie jest to Stara Miłosna). Żurawka rozwijała się jako typowa wieś „ulicówka”, po obu stronach piaszczystej i bagnistej drogi prowadzącej z Miłosny do Długiej Kościelnej. W 1864 r. na mocy carskiego ukazu mieszkańcy zostali uwłaszczeni. Ważnym dla rozwoju Żurawki wydarzeniem było wybudowanie w 1866 r. Drogi Żelaznej Warszawsko-Terespolskiej z położoną blisko stacją Miłosna. W końcu XIX wieku i na początku XX wieś Żu-

rawka zaczęła się naturalnie rozwijać ku stacji. Część przy drodze została Starą Żurawką, a rozbudowywaną w stronę kolei nazwano Nową Żurawką. Wytyczone zostały polne drogi – w kierunku północnym do Sulejówka, a w południowym do Traktu Brzeskiego. Żurawka należała do gminy Okuniew, a w 1939 r. znalazła się w granicach nowo utworzonej gminy Sulejówek, zapisana w rozporządzeniu jako gromada Żorawka. Od tego czasu należy administracyjnie do Sulejówka, będącego kolejno: gminą, dzielnicą, osiedlem i od 1962 r. miastem. Pisownię Żurawka ostatecznie ustalono po drugiej wojnie światowej. W latach siedemdziesiątych zbiorowym wysiłkiem mieszkańców Żurawki utwardzona została główna droga, która w 1982 r. otrzymała nazwę ulicy Czynu Społecznego. Również inne polne drogi otrzymały nazwy jako ulice miasta.

**Współczesny widok Żurawki
z lotu ptaka,
Fot. Michał Szczodrzyński**

Przystanek 30 Sulejówek-Ratajewo

Dawna gromada Żwir/Ratajewo

**Maciej i Bronisława
Ratajowie**

Osada Żwir wydzielona została w 1908 r. ze wsi Miłosna przy Trakcie Brzeskim (obecnie jest to Stara Miłosna). Jej nazwa pochodziła od wydobywanego dla celów budowlanych żwiru, który wykorzystany został m.in. jako podkład szosy dojazdowej z Warszawy do Sulejówka, obecnie będącej drogą wojewódzką nr 638 noszącą nazwę Aleja Marszałka Józefa Piłsudskiego. Żwir należał do gminy Okuniew, a w 1939 r. jako gromada znalazł się w granicach nowo utworzonej gminy Sulejówek. Od tego czasu należy administracyjnie do Sulejówka, będącego kolejno: gminą, dzielnicą, osiedlem i od 1962 r. miastem. Nazwa gromady w 1946 r. zmieniona została na Ratajewo dla upamiętnienia zamieszkiwania przed drugą wojną światową Macieja Rataja, który w 1925 r. kupił w Żwirze nieruchomość i pobudował letniskowy dom. Był to wybitny polityk Polskiego Stronnictwa Ludowego – Piast i Wyzwolenie, współtwórca Konstytucji RP z 1921 r., marszałek Sejmu w latach 1922-1928. Dwukrotnie pełnił przez kilka dni, w latach 1922 i 1926, obowiązki prezydenta RP. Po wybuchu wojny

i rozpoczęciu się okupacji niemieckiej szybko podjął działalność konspiracyjną. W 1940 r. został rozstrzelany w zbiorowej egzekucji w Palmirach, gdzie spoczywa po ekshumowaniu w 1946 r. i ponownym uroczystym pogrzebie. Na terenie Ratajewa znajduje się najcenniejszy w mieście pomnik przyrody – Aleja Dębów, utworzona przez ponad 40 drzew, których wiek szacowany jest na ponad 150 lat. Podczas przechodzenia frontu w 1944 r. mieszkańcy uratowali dęby przed wycięciem.

**Aleja
Dębów**

Przystanek 31

Sulejówek-Ratajewo

Ogród Pamięci Dzieci Narodzonych i Zgładzonych w Auschwitz

*Spośród dzieci więzionych
w Auschwitz przeżyły tylko nieliczne*

To wyjątkowe miejsce pamięci i zadumy stworzone zostało w 1990 r. z potrzeby serca Aliny Nowak-Aprile, mieszkanki Sulejówka, która sfinansowała swoją inicjatywę. Ogród Pamięci Dzieci Narodzonych i Zgładzonych w Auschwitz powstał na terenie udostępnionym przez księży Marianów w pobliżu kościoła pw. Św. Józefa. Upa-

*Ogród Pamięci Dzieci
Narodzonych i Zgładzonych
w Auschwitz*

miętnia heroizm położnej Stanisławy Leszczyńskiej, która w 1943 r. została uwięziona wraz z córką w niemieckim obozie koncentracyjnym Auschwitz-Birkenau za pomoc udzielaną Żydom w getcie w jej rodzinnej Łodzi. Wytatuowano jej numer 41355. Przeżyła obóz, ofiarnie pełniąc funkcję położnej aż do oswobodzenia w 1945 r. Sprzeciwiając się obozowym represjom, przyjęła około 3000 porodów od więźniarek, ale spośród uratowanych przez nią dzieci piekło Auschwitz przeżyła tylko garstka. Stanisława Leszczyńska zmarła w 1974 r. Od 1992 r. toczy się jej proces beatyfikacyjny. Alina Nowak-Aprile była córką oficera, żołnierza Legionów. Podczas okupacji niemieckiej uciekła z obozu pracy. Po wojnie zasłynęła jako poetka, dramaturg, pisarka, tłumaczka literatury włoskiej. Napisła rapsod teatralny „Oratorium Oświęcimskie”, wystawiony w Sulejówku z okazji otwarcia Ogrodu Pamięci Dzieci Narodzonych i Zgładzonych w Auschwitz. Projektantem ogrodu był jej mąż Nello Aprile, profesor architektury na Uniwersytecie Rzymskim. Alina Nowak-Aprile zmarła w Rzymie w 1996 r. Staraniem Miejskiego Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa oraz mieszkańców Sulejówka ogród został odnowiony w 2013 r.

Przystanek 32

Sulejówek-Ratajewo

Kościół pw. Św. Józefa Mariański Dom Rekolekcyjny Betlejem

Obecność księży Marianów w Sulejówku datuje się od 1958 r. Wiązała się z koniecznością opuszczenia przez seminarium mariańskie siedziby na warszawskich Bielanych. Na działce na Ratajewie najpierw została poświęcona figura Matki Bożej Niepokalanej z bieląńskiej kaplicy.

*Krucyfik w kościele
rektoraldnym pw. Św. Józefa*

W 1961 r. rozpoczęła się budowa domu, w którym pierwsi zakonnicy zamieszkali w 1964 r. Poświęcona została także kaplica, służąca wiernym z okolicy. W następnych

*Kościół rektoralny
pw. Św. Józefa*

latach trwała stopniowa rozbudowa obiektów. Dom Zakonny Zgromadzenia Księży Marianów pw. Św. Józefa w Sulejówku-Ratajewie erygowany został w 1972 r. dekretem prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego. Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych zbudowany został dom rekolekcyjny. Następnie zgromadzenie wzniosło z funduszy własnych kościół rektoralny pw. Św. Józefa, konsekrowany w 1992 r. Znajduje się w granicach parafii pw. Św. Hieronima w Starej Miłośnie, ale jest ceniony jako ośrodek duszpasterski przez mieszkańców Sulejówka. Do domu rekolekcyjnego grupy przyjeżdżają zwykle w piątek po południu, a odjeżdżają w niedzielę po południu. W ciągu roku korzysta z niego około 2500 uczestników różnych rekolekcji i dni skupienia. Prowadzone są m.in. sesje psychoterapeutyczne, porady dla osób z doświadczeniem przemocy domowej, rekolekcje dla anonimowych alkoholików i ich rodzin. W 1991 r. prowadzący do kościoła odcinek ul. Czynu Społecznego od drogi wojewódzkiej nr 638, czyli Alei Marszałka Józefa Piłsudskiego, przemianowany został na ul. Mariąńska.

Przystanek 33

Sulejówek-Szkopówka

**Zgromadzenie
Misyjne Służebnic
Ducha Świętego**
Klasztor Świętej Trójcy
Klasztor Świętej Trójcy

Zgromadzenie założone zostało w 1889 r. w Holandii. Siostry obecnie modlą się i pracują w 50 krajach świata na wszystkich kontynentach. Swoją pracą nauczycielską, wychowawczą i działalnością społeczno-charytatywną Zgromadzenie Misyjne Służebnic Ducha Świętego przyczynia się do postępu ludzkości, rozwoju kultury i szerzenia Dobrej Nowiny. W Polsce siostry posługują w dziewięciu domach. Jednym z nich jest Klasztor Świętej Trójcy w Sulejówku-Szkopówce, czyli najbardziej wysuniętej na zachód części miasta, która została przeniesiona w 1958 r. do osiedla Sulejówek z osiedla Wesoła. Ukończony w 1993 r. dom sióstr poświęcił prymas

Polski kardynał Józef Glemp z intencją, by służył on zarówno misyjnemu charakterowi zgromadzenia, jak i mieszkańcom Szkopówki. Obecnie jest to dom formacyjny dla nowicjatu, odbywają się w nim rekolekcje i dni skupienia, siostry podejmują katechizację, pracę pastoralną w pobliskich parafiach, prowadzą apostołstwo przez media, posługują w szpitalu, opiekują się niepełnosprawnymi oraz tworzą duchowe i materialne zaplecze dla misji. Kaplica z mozaiką Świętej Trójcy jest otwarta dla wszystkich szukających ciszy i modlitwy, odbywają się w niej nabożeństwa, w których licznie uczestniczą wierni z okolicy. W małym muzeum misyjnym zgromadzone są przywiezione przez siostry pamiątki z całego świata, których nie powstydziliby się niejeden muzeum etnograficzne. Pozostając wierne tradycyjnym zadaniom, siostry wchodzą na nowe drogi, aby zadośćuczynić posłannictwu Kościoła.

*Jednym z państw, w których
siostry prowadzą misje,
jest Mozambik*

Szlak rowerowy dookoła Sulejówki

Długość: 23,3 km

Przewyższenie: 30 m

Trudność: 2 (w skali 1-5, gdzie 5 najtrudniejsze)

Nawierzchnia utwardzona: 75%

Nawierzchnia gruntowa: 25%

Przewidywany czas przejazdu: 1 godz. 40 min

Szlak rowerowy tranzytowy: wschód – zachód

Długość: 6 km

Przewyższenie: 64 m

Trudność: 1 (w skali 1-5, gdzie 5 najtrudniejsze)

Nawierzchnia utwardzona: 80%

Nawierzchnia gruntowa: 20%

Przewidywany czas przejazdu: 1 godz. 40 min

Szlak rowerowy tranzytowy: północ – południe

Długość: 6,6 km

Przewyższenie: 12 m

Trudność: 1 (w skali 1-5, gdzie 5 najtrudniejsze)

Nawierzchnia utwardzona: 70%

Nawierzchnia gruntowa: 30%

Przewidywany czas przejazdu: 36 min

REDAKCJA

Anna Cichewicz – Urząd Miasta

Jacek Zalewski

OPRACOWANIE

europilot
Trafiamy do celu!

© Euro Pilot Sp. z o.o.

ul. Konarskiego 3

01-355 Warszawa

tel./fax 22 664 50 91

www.europilot.com.pl

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Mazowsze.
serce Polski

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013.

**SZLAKI TURYSTYCZNE MIASTA
SULEJÓWEK**

200 m 0 200 400 600 800 m

- Szlak historyczny miasta
- Turystyczna obwódka miasta
- Pozostałe szlaki rowerowe
- Lokalizacja przystanków szlaku historycznego miasta
- Ścieżki rowerowe